

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЯК ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА ЇХ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ**

В статье рассматривается главный фундамент закладки основ национальной культуры младших школьников

Ключевые слова: *национальная культура, младшие школьники, детский фольклор.*

In the article foundations of bookmark of bases of national culture of junior schoolchildren are examined by facilities of child's folklore.

Keywords: *national culture, junior schoolchildren, child's folklore.*

У сучасних нормативних документах висвітлюються пріоритети української державної політики відносно модернізації освітньої галузі, відновлення культурно-історичної спадщини нашого народу, формування у підростаючого покоління національної культури, національної свідомості та самосвідомості, виховання особистості, яка забезпечить духовну єдність поколінь і процвітання країни. Вірно підібрані для молодших школярів народні звичаї і традиції відкривають нові можливості щодо збагачення духовного світу дітей, формування їх національної культури.

У дослідженнях українських вчених висвітлюються важливі питання української національної системи виховання, доводиться, що цілеспрямована виховна діяльність вчителів з урахуванням впливу народних звичаїв і традицій має величезне значення для духовного становлення і збагачення її особистості (П. Ігнатенко, М. Стельмахович, Ю. Руденко, Є. Сявакко та ін.).

Національне виховання як багатоаспектна проблема привертає увагу дослідників різних галузей знань. Особливий інтерес становлять сучасні праці філософського спрямування (А. Арнольд, О. Братко-Кутинський, В. Дзюба, Д. Кирилок, О. Колесник, В. Нестеренко, Н. Старовойтова, К. Шудря та ін.), в яких ґрунтовно аналізується феномен національного виховання, розкривається діалектична взаємодія культурної політики і національної самосвідомості.

Все активніше привертає увагу дослідників комплекс питань з гуманістичного і національного виховання дітей різного віку засобами культурно-дозвілдової діяльності (О. Бездверна-Хомеріки, Б. Брилін, О. Гавеля, Г. Загадарчук; Н. Кутова, О. Миронюк, В. Салко та ін.).

Дослідження І. Беґа, Л. Виготського, Д. Ельконіна, П. М'ясоїда, Є. Рогова, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського доводять, що молодший шкільний вік є найважливішим сенситивним періодом у становленні й розвитку світогляду, адже в цей віковий період інтенсивно розвиваються мотиваційна сфера, потреби, бажання, прагнення дитини. Починається перехід від наочно-образного до понятійного мислення, з'являється здатність узагальнювати отриману інформацію на основі виявлення суттєвих зв'язків і відношень. У свідомості дитини формуються перші поняття про справедливість, чесність, людяність, милосердя та ін., тобто закладаються основи для світосприймання й світорозуміння цінностей навколишнього соціального середовища. До того ж у школі, вдома, в позашкільних закладах освіти і в закладах соціально-культурної сфери створюються сприятливі умови для звернення молодшого школяра до національних цінностей і формування його національної культури. Це має виняткове значення для формування основ національної культури, морального зростання і соціалізації дитини.

Крім загальновідомих філософських тлумачень поняття "культура" (від лат. "cultio" – обробіток, "cultura" – догляд, освіта, розвиток), у педагогічній думці термін "культура" визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених усіма видами

перетворюючої діяльності людини і суспільства. Сама людина формується в процесі власної діяльності як культурно-історична істота, що засвоює мову, прилучається до традицій і цінностей, що існують у суспільстві, оволодіває властивими для конкретного суспільства й його культури прийомами і навичками діяльності. Людина – є продуктом загальнолюдської культури, її представником і носієм [4, 45]

Діячі української культури (Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка та ін.) високо цінували усну народну творчість як важливий фактор виховання й всебічного розвитку особистості. Вагомий вклад у теорію і практику морально-естетичного виховання засобами національного музичного мистецтва внесли М. Лисенко, М. Леонтович, П. Козицький, Я. Степовий, Б. Яворський та багато інших, які вважали народну музику ефективним морально-виховним засобом та засобом загально-естетичного розвитку особистості.

Процеси становлення освіти й виховання в Україні породжують нові умови розвитку національної культури, зокрема українського музичного фольклору як її джерела. Важливим засобом надбання й передачі соціального досвіду є народна музика, яка входить сьогодні у всі сфери виховної роботи, збагачуючи особистість емоційно ціннісним ставленням, викликаючи потребу в художньо-творчій діяльності.

За останні декілька десятиліть проведена значна дослідницька робота з проблеми єдності морально-етичного та естетичного виховання як у філософії (О. Буров, М. Каган, В. Толстих), так і в педагогіці (Н. Гончаров, І. Мар'єнко, А. Пінт, В. Сухомлинський, Т. Цвелих та ін.).

Але залишаються не до кінця розкритими питання засвоєння основ національної культури, стрижнем якої виступає морально-естетичного компонент, який краще за все виховується засобами мистецтва. У зв'язку з цим, педагогічна практика піднімає багато нових загальних і часткових проблем, реалізація яких здійснюється через твори дитячого національного мистецтва.

Треба зазначити, що багатомісцеві музичні твори дитячого національного мистецтва, які зберігають в собі виховні ідеї і творчі можливості, стають невід'ємною частиною навчально-виховного процесу сучасної школи. Пошук нових шляхів та форм роботи, використання кращих зразків народного мистецтва для прищеплення молодшим школярам загальнолюдських цінностей є важливим виховним завданням.

Досліджуючи виховний потенціал національного музичного мистецтва Л. Куненко пише: “Особливе місце в етнопедагогічній системі виховання українців займає таке художньо-образне явище як “дитячий фольклор”, який завдяки своїй емоційній насиченості, пісенно-ігровим формам, естетичній привабливості і доступності природно залучає дитину в активну пісенно-творчу діяльність (згадаємо, що *співочість* одна з рис національного характеру українців, яка генетично закодована в дитячих здібностях). Лишається лише відновити, уточнити й закріпити знання, закладені в історично-фольклорній пам'яті дитини з метою подальшого їх використання в навчально-пізнавальній діяльності. Розмаїття жанрів дитячого фольклору (колискові, забавлянки, дразнилки, мирилки, щиталки, народні ігри, шедрівки, колядки, заклички, веснянки, звуконаслідування) сягає корінням у глибину віків і має широкий діапазон використання за тематикою, художньо-образною символікою, певною формою і часом виконання. Першочергове їх використання в освітньо-виховній практиці має непересічне значення для того стартового шляху, завдяки якому методично-послідовно здійснюється формування морально-етичних норм і національної культури дитини” [6].

Таким шляхом дитячий фольклор можна підпорядкувати важливій проблемі життєвої адаптації молоді людини – прищепити їй любов до свого краю, свого народу й його культури.

Відомо, що основи духовності, до складу якої входить національна культура, закладаються в молодшому шкільному віці. Це виявляється в ставленні школярів до інших людей (повага, милосердя, терпимість, уміння прощати, доброта, дотримання норм етикету та ін.). У формуванні духовності дитини молодшого шкільного віку важливе значення має врахування її індивідуальних та вікових особливостей, здібностей, нахилів, потреб, інтересів, обдарувань, тобто створення атмосфери багатого духовного життя. Тому науково доведено,

що, прилучаючи дітей до народних звичаїв і традицій, слід враховувати особливості їхнього розумового розвитку, їхню готовність до сприйняття та засвоєння того чи іншого матеріалу.

Як доводять автори різних психолого-педагогічних досліджень (О. Богданова, Д. Ельконін, Н. Левітов, В. Петровата ін.), мотиви засвоєння матеріалу молодшими школярами дуже різноманітні. Деякі з них пов'язані з бажанням дітей тільки навчатися, інші виходять за межі навчальної діяльності до ширших відносин учня з дійсністю і пов'язані з розвитком відчуття, сприйняття, спостереження й підвищення гостроти зору та чуйності слуху. Діти цього віку не схильні до концентрації уваги, бо вона в них дуже рухлива, їх воля недостатньо розвинена; їх пам'ять більше свідома й організована, ніж у дошкільному віці. Молодші школярі віддають перевагу ігровій діяльності, про що свідчить їх активна участь у гуртках за інтересами, народного співу, мистецтва, літературно-драматичних тощо.

Історична класифікація української національної культури тісно пов'язана з *хорологічністю* (від грець. *choros* – місцевість) – тобто певними місцевостями, в яких відбувалось поширення родин, груп рослин, тварин, де формувались різні історико-стильові нашарування української національної культури під впливом специфіки історичного і культурного розвитку даного етносу, його взаємодії з іншими етносами. Не менш важливим при тому є й питання фольклорно-літературного «діалогу» в процесі пізнання фольклорної спадщини, що ніколи не була ізольована від народних першоджерел.

Одним з найбільш поширених і доступних жанрів дитячого фольклору є пісня. Дитина зустрічається з піснею вже в перші дні свого життя, набагато раніше, ніж сама навчиться говорити й співати, що має позитивний вплив на розвиток мови, її музичних і поетичних здібностей. Під звуки колискової складаються перші уявлення дитини про світ, домашніх тварин, правила доброзичливого відношення до них, формуються моральні цінності, перші відчуття радості тощо. Основна мета колискових, або, як їх ще називають, материнських пісень, – це заспокоїти дитину, зробити її сон міцним і здоровим. У деяких місцях в Україні існував звичай спочатку класти в колиску kota, а потім на його місце дитину. Образ kota, що своїм муркотінням навіював на дитину сон, зустрічається в багатьох українських піснях: «Ой кіт-воркіт», «Пішов коток на торжок», «Ходить кіт», «Коте сірий», та баг. ін. У колисковій «А-а, котино!», так розкриваються функції kota-воркота:

А-а, котино!	Ой в kota все лихо,
Засни мала дитино!	Ти, дитино спи тихо!
Ой на kota-воркота,	Ой кіт буде воркотати,
На дитину дрімота!	Дитиночка буде спати!

Коліскові пісні відзначаються поетичністю, задушевністю і ліризмом. У них майстерно поєднано образи природи, навколишнього світу з мріями і почуттями людей. Метафоричні образи сну, дрімоти постійні звертання до сил природи, домашніх тварин і птахів, вживання пестливих слів і виразів, повторень і звуконаслідувань надають цим пісням особливої принадності.

У дитячому фольклорі поширені ігрові пісні, в основі яких лежать найпростіші рухи дітей, що відповідають не тільки змісту, а й ритму пісні. Досі поширені серед дітей такі ігрові пісні, як «Караван», «А ми просо сіяли», «Мак», «Подоланочка». У хороводних піснях, як свідчить найдавніша з них «Ой ми просо сіяли», збереглися залишки різних трудових процесів глибокої давнини. Поділ учасників цієї пісні-гри на табори також пояснюється історичними традиціями: колись у танках-хороводах брали участь члени різних родів, що сприяло їх об'єднанню і миролюбному взаємоіснуванню.

Своєрідним вступом до колективних дитячих ігор були *лічилки* – мініатюрні вірші з чітким ритмом і повною римою. Вони допомагають визначити роль учасників гри чи розміщення їх за групами. Виконуються лічилки, як правило, в речитативній манері. Авторами й виконавцями цього фольклорного жанру є самі діти. Зразком лічилки є загальновідома «Котилася торба». Здебільшого в лічилках використовуються числівники, що вказують на певний порядок у грі:

Раз, два, три, чотири, п'ять	Триба зайчика зловити.
Вийшов зайчик погулять.	Будем знову рахувать:
Як нам бути, що зробити?	Раз, два, три, чотири, п'ять.

У ході гри народжувались і виконувались також *дражнилки* – невеличкі пісеньки, складені самими малятами для того, аби викликати відповідну реакцію у свого противника. У дражнилках часто немає логічної послідовності думки, порушений розмір вірша, спостерігається примітивність побудови, загубила лексика. Все це свідчить, що творцями дражнілок є самі діти, які іноді нагромаджують і вигадують слова, не замислюючись над їх значенням.

Ванька-встанька требуха
З'їв корову і бика.

Сім сот поросят,
Самі ніжки висять.

Широко побутує серед дітей молодшого шкільного віку й такий жанр дитячого фольклору як *мирилки* – невеличкі пісеньки розраховані на те, щоб забути недавню сварку, відновити товариські стосунки і встановити перемир'я:

Мир – миром,
Пироги з сиром,

Вареники в маслі –
Будем жить прекрасно.

Дитячий фольклор включається в коло тих засобів, за допомогою яких задовольняються художні потреби і через які виражається ставлення народу до дійсності. Чим вища художня культура людини, тим точніше вона оцінить народне мистецтво й тим тонше відчує його естетичну вартість. Нова культура не поглинає давню, а пристосовує до своїх потреб, тому, хоч художні горизонти наших сучасників і розширилися, ставлення до вже здобутого, вивіреного й перейденого стало уважнішим, – дбайливо охороняються пам'ятники природи, архітектури, мистецтва: а серед них неминущу цінність становить і поетична творчість нашого народу та [1].

Література

1. Авдієвський А.Т. Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження / А.Т. Авдієвський // Мистецтво у школі: зб. ст. – Вип. 1. – К.: СДПУ, 1996. – С. 80-83.
2. Алексійчук О.С. Морально-естетичне виховання молодших школярів засобами української народної музики: Автореф. дис. канд. пед. наук, 13.00.07 / НПУ імені М.П. Драгоманова. – К., 2000. – 21 с.
3. Волков Г.Н. Этнопедагогика: учеб. для студ. сред. и высш. ред. учеб. Заведений.- М.: Издательский центр «Академия», 1999.-168 с.
4. Дитячий фольклор / [упоряд. і передм. Г.В. Довженюк; іл. худож. Ю.І. Криги]. – К.: Дніпро, 1986. – 304 с. іл.
5. Жорняк Б.Є. Основні теоретико-методичні положення національного музичного виховання в сучасній початковій школі / Б.Є. Жорняк // Зб. наук. праць «Проблеми педагогічних технологій». Вип. 4. – Луцьк, 2002. – С. 195-198.
6. Куненко Л.О. Дитячий фольклор як засіб виховання гуманності в молодших школярів / Л.О. Куненко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти колекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб.: Вип. 6. [За ред. В.І. Бондаря]. – К.: Науковий світ, 2005. – С. 337-341.
7. Руденко Юрій. Основи сучасного українського виховання / Руденко Юрій Дмитрович. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2003. – 328 с.
8. Садовенко С.М. Світ фольклору. Український дитячий музичний фольклор, як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку. Науково-методичний посібник / Світлана Миколаївна Садовенко. – К.: КТ «Київська нотна фабрика», 2007. – 332 с.

УДК 371.315:78

Смородський В.І.

РОЗВИТОК СТИЛЬОВОГО СЛУХУ УЧНІВ НА ОСНОВІ ЖАНРОВОГО ПІДХОДУ

Стаття посвячена проблеме развития стилевого слуха учащихся школ искусств. Рассматривается специфическая музыкальная способность стилевого слушания музыки, дается определение понятия «стилевой слух», жанр, музыкальный жанр выявляется его